

Disputa egy üzenet körül.

I.

Véletlen folytán csak most olvasom azt az üzenetet, amelyet Tavaszty Sándor február 28-án a *Pásztortűz*-ben hozzám intézett. Azt követeli tőlem egy cikkemmel kapcsolatban, amelyet a *Klingsor* februári számában közöltem, hogy az erdélyi magyarság művelődés-politikai és irodalmi megnyilatkozásainak megítélésénél ne távozzam el az erdélyi hegyek ormáról. Azután megállapítja, hogy, tekintettel folyóiratomnak, a *Klingsornak* erdélyi érdemeire, szükségesnek és méltónak véli, hogy azokkal a szemrehányásokkal foglalkozzék, amelyekkel említett cikkemben az erdélyi magyarokat illetem.

Miben állanak ezek a szemrehányások, amelyeket Tavaszty úr arculcsapásoknak is nevez? Abban, hogy én a *Klingsor* februári számában leszögeztem, hogy Magyarország ma az ott élő németeknek még ősi nevüknek a megtartását is megnehezíti, ami a hálával szemben, amellyel a magyarok a német népnek és német vérnek adósk, nem más, mint gyöngeségnek a bevallása. Továbbá kifejtettem, hogy mi szászok az erdélyi magyarságtól hiába vártunk állásfoglalást ezekkel a magyarországi állapotokkal szemben, ha mindjárt nyilvánvaló is, hogy ilyen magyarországi intézkedéseknek visszahatásuk lehet azoknak a jogi követeléseknek az átütőerejére, amelyeket a magyar kisebbségek minden utódállamban joggal felállítanak.

Ez volt egyike az én „szemrehányásaimnak”, amelyekkel Tavaszty úr foglalkozni akart. Nos, meg kell állapítanom, hogy ezt az ügyet, amely cikkemnek kiinduló pontja, tökéletesen említés nélkül hagyja. A továbbiakban kihangsúlyozottan hivatkozik az erdélyi szellemű igazságnak a törvényére, amely előtt ő meghódol. Miért nem kényszeríti hát ez az általa is vallott igazság, ha már bírál engem, hogy gondolatmenetemet is úgy említse, ahogy én azt közöltem?

Tavaszty úrtól megtámadott cikkemben továbbá kifejtettem, hogy bennünket erdélyi szászokat fájdalommal tölt el, amikor látjuk, hogy egy év óta az erdélyi magyar újságokban – amelyek, igaz, jórészt zsidó befolyás alatt állanak – milyen hajsza folyik annak a nagy mozgalomnak az ellenében, amelyet ma az egész német nép átél. Világosan megmondtam, hogy ezeknek a magyar állásfoglalásoknak a formája és nyelve minket sért. Kimutattam továbbá, hogy a német tényeknek a félreismerése már olyan arányú, hogy pl. Molter Károly Németország szellemi helyzetéről szóló munkájában éppen a legfontosabb német írónak nagy részét egyáltalán meg sem említi, jóllehet irodalomtörténész volna.

Tavaszty úr azt állítja hát, hogy a *Klingsor* és én az úgy nevezett jobboldali írókat csak világnézetünk átalakulása után vagyunk képesek méltányolni. Ehhez a következőket jegyzem meg: egyszerűen nem igaz, hogy a *Klingsor* az írók irodalmi értékelésénél politikai magatartásukat lényegbevágónak tekinti, nem igaz, hogy írókat, mint Kolbenheyer, Carossa, Grimm, Paul Ernst stb. (nevek, akiket Tavaszty idéz), valaha is a multban sembe sem vettünk volna és csak most részesítjük őket figyelemben. Ezek a *Klingsorban* költői értéküknek megfelelő méltánylásukat kezdettől fogva megkapták. És valóban, hogy én az úgynevezett baloldali írókra ma csak titkos pillantásokat vetek, mint Tavaszty állítja, mivel „már nem társaságbeliek”. Ilyen természetű állítással szemben, amely a *Klingsor* művelődési munkáját tényleg arculcsapja és bennünket megaláz, mintha minket szellemi magatartásunkban kizárólag külső szempontok vezetnének, még védekezni sem kell, De tiltakozom az ellen,

hogy Tavaszty úr ilyesmiket kimondottan az erdélyi igazság nevében állítson.

Tavaszty úrtól megtámadott cikkemben még azt is felhoztam, hogy az erdélyi magyarok német (és egyúttal szász) állapotokról szóló hamis hirszolgálatásnak lesznek az áldozatai, hogy minket gyakran igazságtalan mértékkel mérnek, amint erre egy erdélyi magyar újsággal kapcsolatban rámutattam. Megjegyeztem, hogy ebben sokszor tökéletlen németgyűlölet jut kifejezésre, amely – amint szözszerint írtam – „bizonyára nem magukra a magyarok vezethető vissza, de mégis emberekre, akik a magyar újságírás keretei között mindmáig korlátlanul működhetnek”.

Az erdélyi igazság, amelynek szolgálatára Tavaszty úr elkötelezve érzi magát, engedte meg neki, hogy észrevétlenül hagyja, hogy én tulajdonkép nem az erdélyi magyarságot illetem szemrehányással, de nem-magyaroktól lényegesen befolyásolt sajtóját. Arról is megfeledeztem, hogy ezt már több ízben is megállapítottam és bizonyítékát adtam az erdélyi magyarsággal való összetartozásomnak, amire bizonyára nem szavak, hanem tízévi munka jogosít fel. És ez a munka jogosít fel arra is, hogy megköveteljem, egy szemrehányást, amelyét hosszú, sok havi megfontolás után, mondtam ki, úgy, értelmezzenek, amint azt elgondolták.

Hogyan értelmezi ezt Tavaszty úr? Tudomásomra hozza, hogy a magyarok nem hajlandók lelkiismereti szabadságukról lemondani és a német viszonyokat, éppen azért, mivel a német népnek sokat köszönnek, saját szemükkel akarják nézni. A *Klingsor* azonban azt követelné, „hogy a német szellem megújulását és az új élet kezdetét minden kritika nélkül nézzük és az arra vonatkozó szász vélemény-nyilvánításokat bókoló hajlongással átvegyük...” Ezzel szemben le kell szögezmem, hogy ezt sohasem követeltem és hogy cikkemből ilyen következtetéseket nem lehet levonni, ha valaki az igazságot tiszteli. Én kifejezetten a németiség szidalmazása ellen fordultam és népi önértékünknek szándékolt megsértése ellen, amely nap-nap után következik be. Bizonyítékokat bárki is, akár marékszámra szedhet magának a sajtóból. „*Mi szászok sohasem ártottuk bele magunkat az erdélyi magyarok viszálykodásaiba és sohasem kíséreltük meg, hogy ítéletet mondjunk róluk, habár mi szüntelenül tapasztaljuk, hogy a mi belső egyenetlenségeinket szélteben-hosszában és többnyire megértés nélkül, sőt gyakran tudatos rosszakarattal fejtegetik és ítélik meg lapok, amelyek nem német nyelven jelennek meg. Rábizom akárkire, hogy ítélje meg, melyik magatartásban jut világosabban kifejezésre a türelemnek és az erdélyi testvér-nemzetek lelkiismereti szabadsága előtt meghódoló tiszteletnek az erdélyi szelleme.* Én is tekintetbe vettem minden szásnak az állásfoglalását; és csak miután népeket hónapokon keresztül ismételtlen megbántották, félreértették és kiszolgáltatták gyakran fékezhetetlen gyűlöletnek, amely – már egyszer kihangsúlyoztam – valójában nem magyar eljárás, kellett szólásra emelkednem. És kifejtettem, hogy hibáinkat nyugodtan tárják szemünk elé, a világban minket megillető helyünknek a tudatában vagyunk, erről nyugodtan leránthatják a leplet, *de kívánhattuk, hogy igazságosan ítéljenek meg bennünket.*

Én tehát nyomatékosan kifejezésre juttattam, hogy bírálgassanak minket, mégis Tavaszty úr szavaimból éppen az ellenkezőjét olvassa ki és így talál alkalmat arra, hogy megállapítsa, a magyar népnek is megvannak a saját érdemei, – mintha valaha is kételkedtem volna ebben.

Tökéletesen érthetetlen előttem, hogy miután szász testvérekről beszélt, hogyan írhatta le a következő mondatot. Ez a mondat így szól: „a nagy német néppel való

vérközösségénél és élénk kulturális kapcsolatainál fogva elsősorban az erdélyi szászoknak kellene hódítóerejű hévvel képviselnie a német szellemiség nagyszerű világértékeit. Már századok óta miért nem teszi?... Pedig a kulturális kincsek és a nagy szellemi javak nemcsak arra valók, hogy azokkal dicsekedjünk és büszkélkedjünk, hanem elsősorban, hogy azokkal szolgáljunk!!”

Évszázadok óta tehát a szász nép nem teszi azt, ami a küldetése. Ez az az üzenet, amelyet Tavaszgy úr az erdélyi igazság nevében az erdélyi tetők magasságáról hozzám intézett. *Hiszem, hogy erre egy szász már mit sem felelhet, de annál inkább szólásra kellene emelkednie egy erdélyi magyarnak!*

HEINRICH ZILLICH.

II.

1. Üzentem a *Pásztortűz* f. évi 4.-ik számában és végre választ kaptam. Nem olyant, amilyent vártam. Az én üzenetem ugyanis csöndes és nyugodt hangon szólt, a Zillich felelete pedig indulatos. Ez azonban nem volna nagy baj, ha nem volna felelete is épen olyan fölényeskedő, amilyen az első megnyilatkozása volt. Még ez sem volna nagy baj, ha ez a fölényeskedés csak nekem szólana, de szól rajtam keresztül az egész magyarságnak. De még ezt is könnyen elviselném, ha ez a hang az *igazság fölényéből* eredne! De nem abból ered, hanem ismét csak az „Unser weltgültiger Rang ist uns bewusst” mesterségesen felduzzasztott tömlőjéből fröccsen szét a megalázott és megcsúfolt erdélyi magyar lélek ábrázata. Igazságom tudatában válaszolok.

2. Mindenekelőtt különböztessünk! Én Zillich-hel és a Klingsor-ral kapcsolatosan csak „szemrehányásokról” nem „arculcsapásokról” beszéltem. Klingsor részéről csak szemrehányásokat kaptunk és hogy ezekkel foglalkoztam, ezzel kifejeztem, hogy „igen jelentősnek tartom, a sok arculcsapás között, a szászok ítéletét és becsülésének a megnyerését”. Ez azt jelenti, hogy a múltban és a jelenben, a szászok részéről elszenvedett sok arculcsapás között is, törekszem a szászok kedvező ítéletére és becsülésére. Hogy melyek ezek az arculcsapások, jobb nem beszélni. Valahány német-földön járt magyarnak volt része benne és a kisebbségi politika terén forgolódo magyar sokat tud erről beszélni. Zillich megelégszik a szemrehányásokkal. És ez már nagy haladás!

És különböztessünk tovább! Felelősségre von, hogy cikkének azt a „kiindulási pontját”, amely arra vonatkozik, hogy Magyarországon az ott élő németeknek még az ősi nevüknek a megtartását is megnehezítik, említés nélkül hagytam. Igaza van. Üzenetemben azonban előre jeleztem, hogy cikkének csak a művelődés-politikai és irodalmi vonatkozásaival foglalkozom. Különbösen is, az említett kérdés képezhetette cikkének a kiindulási pontját, a tulajdonképpeni tárgyát azonban az általam tárgyalt művelődés-politikai és irodalmi kérdések képezték. Engedjen meg nekem és ne haragudjék, ha azt mondom, hogy ama kiindulási pont csak amolyan hangulatkelés amely elsősorban nem is nekünk szólt. És mi az igazság? Magyarországon a magukat magyaroknak valló német-nevűektől *kívánták* a névmagyarosítást, Romániában azonban a magukat románoknak valló magyar-nevűek nevét minden hivatalos eljárás nélkül egyszerűen románosították. Kívánhatja-e tehát tőlünk valaki, hogy mi amaz eljárást megbélyegezzük? Azonban a megvadult nácionálizmusnak még a mai világában is vagyunk annyira méltányosak, hogy sok kitűnő magyarországi magyar emberrel együtt még a kívánság formájában kifejezett pressziót sem helyeseljük!

És azután különböztessünk a fenti felelettel kap-

csolatosan a németség és a szászok között. Tudom, hogy az igazság a legsértőbb dolog a világon, ezért nem állítottam fel ezt a distinkciót az üzenetemben. Most is csak azért teszem, hogy nagyon határozottan kifejezzem, hogy *közöttünk, magyarok között nincs semmiféle szüksége annak, hogy a nagy német névnek, a tiszta német szellemnek a tekintélyét, az erkölcsi súlyát és méltóságát a szászok védelmezzék meg*. Erre annál kevésbé van szükség, mert ennek a szellemnek az áldásait, nagyszerű javait, eddig is közvetlen forrásból, a szászok közvetítése nélkül élveztük és használtuk saját nemzeti intelligenciánk mélyítésére és gazdagítására.

A gondolatok belső rendje kívánja, hogy ezzel kapcsolatosan feleljek Zillich-nek az utolsó mondatára. Azt mondtam volt, hogy az erdélyi szászok évszázadok óta nem áll rendeltetése szolgálatában, mert a nagy német néppel való vérközösségénél és élénk kulturális kapcsolatainál fogva elsősorban neki kellene hódítóerejű hévvel és lenyugozó erővel képviselnie a német szellemiség nagyszerű világértékeit. Erre Zillich csak ennyit felel: „Hiszem, hogy erre egy szász már mit sem felelhet, de annál inkább szólásra kellene emelkednie egy erdélyi magyarnak!” Nekem pedig, őszinte sajnálattal, azt kell felelnem, hogy hiába emelkedik szólásra akár szász, akár magyar, mert ebben a vonatkozásban pozitív mondani-valója alig akad! Több, mint húsz esztendő óta nemcsak figyelemmel kísérem, de naponként meglehetősen benne is élek a nagy német szellem legnagyobb és legmagasabb-rangú szellemi teljesítményében: filozofáló és theologizáló tevékenységében és ismételten mondom, hogy fájdalommal azt kell megállapítanom, hogy *itt, a szász gyűrűtől övezett Erdélyben soha egyetlenegy német gondolatot, vagy igazságot nekünk egyetlenegy szász ember nem közvetített. Mutasson nekem Zillich egyetlenegy német irodalmi alkotást, amelyet szász ember fordított le magyar nyelvre; vagy mutasson fel olyan mozgalmat, vagy kezdeményezést, amely alkalmas kinált volna fel a magyar intelligenciának, a szászok részéről, arra, hogy a német szellem hódító erejét közvetítse és szolgálja!* Ellenkezőleg, az erdélyi szászok belső története a XVIII. század óta különös mértékben egyenesen arra irányult, hogy minden tevékenységében csak ön-maga felé forduljon és minél jobban bezárkózzék a saját egzisztenciájának a *külső* rendjébe!

3. Azzal mentegeti magát Zillich, hogy ő nem is az erdélyi magyarságot illette szemrehányással, hanem a nem-magyaroktól lényegesen befolyásolt sajtót, vagy mondjuk ki úgy, amint ő gondolta: a magyar nyelvű zsidó sajtót. Helyes! Kétségtelen, hogy van magyar nyelvű nem-magyar sajtó is. De hiszen van német nyelvű nem-német sajtó is, ha nem is Erdélyben. És, amint természetes dolog, hogy a német nyelvű és nem-német szellemű sajtóért nem vonható felelősségre a németség, épenúgy nem vonható felelősségre a magyar nyelvű és nem-magyar szellemű sajtóért az erdélyi magyarság sem, a maga igazi állományában! De másrészt, *nem veszi észre Zillich, hogy mennyire sérti az erdélyi magyarságot annak a szakadatlan feltételezése, hogy mi erdélyi magyarok a nagy-német állapotok megítélésében ennek az idegen szellemű sajtónak a befolyása alatt állunk?* Mi magyarok, annyi tragikus végződésű becsapást szenvedtünk, amennyit talán egyetlen nép sem és még ma is makacsul bízunk minden jó szóban, de *annyira kiskorúak mégsem vagyunk, hogy ne tudnánk a saját szemünkkel látni és a saját fejünkkel gondolkodni!* Nem gyalázzuk és nem is engedjük gyaláztatni a német viszonyokat, de bíráljuk, annál is inkább, mert igen előkelő gondolkodású német férfiak, tudósok, akikben van bátorság, sokkal élesebben és keményebben bírálják a szellem szabadsága ellen elkövetett politikai merényleteket, mint a németség legelkeseredettebb ellenségei.

4. Ami a Klingsor irodalompolitikáját illeti, erre nézve csak annyit jegyzek meg, hogy tisztelettel tudomásul veszem, hogy a Klingsort nem vezetik külső szempontok, de azt csak nem fogja tagadni és meghazudtolni, hogy a nagy német életben végbement változás nagymértékben kihatott a Klingsor irodalompolitikájára és világnézetére is? Én ennyivel is megelégszem, mert ennek az elismerése involválja, legalább bizonyos mértékig, az én állításom igazságát is.

5. És még csak egyet! Én Zillich-het a fenti kemény sorai után még jobban tisztetem és a Klingsort még inkább becsülöm, azért, hogy kilépett a szász elzárkózottság ködvárából és vállalkozott a nyílt és őszinte

szembenezésre és a férfias szóváltásra. *Ez az igazi erdélyi szellem!* És hiszem, hogy a nyílt és őszinte beszéd a mi részünkről is inkább hozzájárul a megértéshez és az egymás méltányolásához, mint a sunyi hallgatás. *Zillich-hel együtt kész vagyok mindig arra, hogy elítéljek és megvessek minden olyan törekvést, amely az erdélyi szászok között felmerült bajokat megértés nélkül és rosszakarattal fejteget és ítél meg!* És viszont kérem, engedje meg, hogy továbbra is igényt tartsak ahhoz, hogy amit mondtam, azt az erdélyi szellem, a hagyományos erdélyi türelem és az erdélyi lelkiismereti szabadság magaslatainak ormáról mondtam!

TAVASZY SÁNDOR